

**Less
“what’s the matter with you”
and more
“what matters to you?”**

Zingeving in de psychiatrie

Prof dr HJR Hoenders, psychiater
Hoofd onderzoek en behandelzaken
TOP GGZ afdeling CIP, Lentis
Voorzitter CIZG

1

(potentiële) Belangenverstremgeling	
Voor bijeenkomst mogelijk relevante relaties met bedrijven	Geen relaties met bedrijven
Onderzoek	Menzis, Zilverenkruis, Dokter-Drenthe, Kirpalu, ZonMw, Noaber en Triodos
Honorarium voor lezingen	Van zorgorganisaties en opleidingsinstituten, niet van de farmaceutische industrie
Aandeelhouder	Geen
Andere relatie, namelijk	Fervent voorstander van leefstijl geneeskunde en zingeving

2

Center for Integrative Psychiatry, Lentis

- Outpatient clinic for complex severe therapy-resistant mood-, anxiety- trauma related disorders and comorbidity: medically unexplained symptoms and personality disorders
- Average 11 years history; suicidal, euthanasia requests
- Therapeutic relationship central (person-centered),
- Wellbeing and health (not merely reduction of symptoms),
- Bio-psycho-socio-eco-spiritual model (holism),
- Based on the Dutch CAM protocol (Hoenders ea 2011)
- **Four elements:** 1. Conventional psychiatry+, 2. lifestyle medicine, 3. natural medicines and 4. advice on the use of TCIM

Hoenders, HJR (2014) Integrated psychiatry; conceptual foundation, implementation and effectiveness. *Doctoral thesis*. Faculty of Medicine. University of Groningen.
 Hoenders HJR, Appelo MT, van den Brink H, Hartogs BMA & de Jong JTVM (2011). The Dutch complementary and alternative medicine (CAM) protocol. *Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 17 (12), 1-5.

3

Faculty of Religion, Culture and Society, UG

- Professor of spirituality, lifestyle and mental health(care)
- Department of theology since 1614
- Since sept 2023: RCS
- Inaugural lecture 18 October 2024

4

5

Definities

- **Welbevinden**
(incl betekenisgeving)
- Existentiële **bestaansvragen**
(is er leven na de dood?)
- **Zingeving** (waar doe ik het allemaal voor?)
- **Spiritualiteit** (wens tot persoonlijke innerlijke ontwikkeling in relatie tot transcendentie)
- **Religiositeit** (een gemeenschap en of georganiseerd systeem van overtuigingen, rituelen en symbolen).

WELBEVINDEN

BESTAANSVRAGEN

ZINGEVING

RELIGIE

SPIRITUALITEIT

Hoenders HJR en Braam AW (2020) Zingeving in de psychiatrie: belangrijk maar nog onduidelijk. *Tijdschrift voor Psychiatrie* 62 (2020) 11, 955 – 959.

6

Religion, spirituality, meaning (R/S/M)

- R/S linked to 4-6 extra years longevity (Alimujiang e.a. 2019), better physical and mental health (Aftab e.a. 2020), and QoL (Vitorino e.a. 2018)
- R/S: less depression, anxiety, suicide, addiction, better recovery and outcomes (Bonnelli & Koenig, 2012)
- R/S also seems to prevent psychopathology (Rosmarin 2010)
- Possibly by offering psychological coping (gratitude, forgiveness, hold, purpose) (Ozcan 2021)
- And by social coherence (Powel 2003), volunteerism (Walace 2019) and a healthy lifestyle (Koenig 2015)
- But possibly also through intrapersonal mechanisms (rumination/world view), preventing distress and anxiety (George 2000 / Kohls, Walach, 2008)
- And by changing brain functioning and brain structure (Newberg, 2020)

7

Neurotheology of spiritual experience

- Frontal lobe decrease (control -> surrender)
- Parietal/occipital lobe decrease (sense of self -> oneness)
- Insula increase (interior state awareness)

• **Limbic system:**

- Thalamus (integration of information/view of reality)
- Anterior cingulate cortex (cognitive control)
- Amygdala ('alarm' and regulate emotions)

8

Netherlands

OXFORD UNIVERSITY PRESS | Academic

Arts & Humanities | Dictionaries & Reference | Law | Medicine & Health Sciences

You are here: Home Page > Science & Mathematics > Psychology > Social Psychology

Overview

Description

Table of Contents

Author Information

Reviews and Awards

The Varieties of Spiritual Experience
21st Century Research and Perspectives

David B. Yaden
Andrew B. Newberg

Google Preview

THE VARIETIES OF RELIGIOUS EXPERIENCE
A STUDY IN HUMAN NATURE

BEING
THE GIFFORD LECTURES ON
NATURAL RELIGION DELIVERED AT
EDINBURGH IN 1902-1903

BY
WILLIAM JAMES, LL.D., F.R.S.
EMERSONIAN LECTURER IN THE SCIENCE OF PSYCHIC AND
OF THE SPIRITUAL STATES OF MIND,
PROFESSOR OF PSYCHOLOGY IN
HARVARD UNIVERSITY

LONGMANS, GREEN, AND CO.
21 AND 25 FIFTH AVENUE, NEW YORK
LONDON AND GOREY
1902

Digitized by Microsoft®

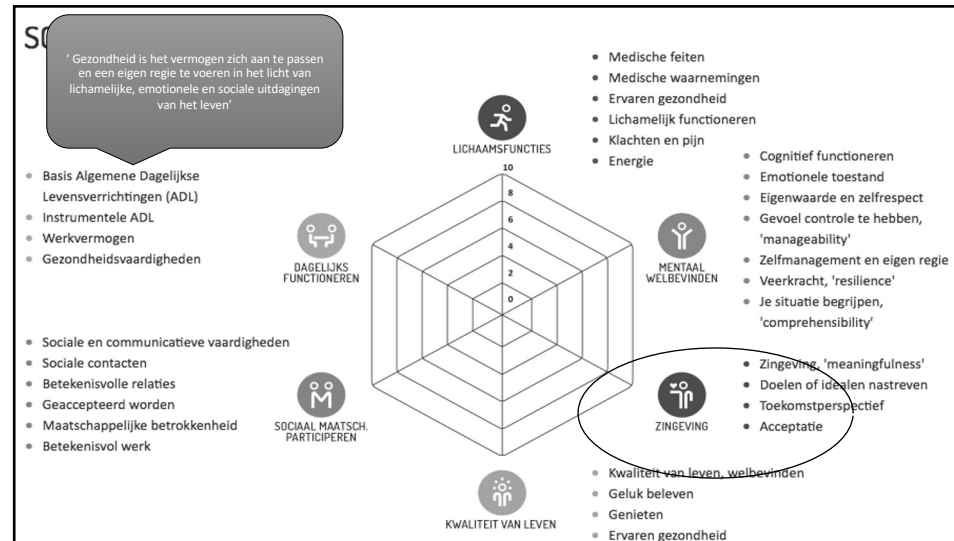
The Exp
21st
David
• Feat
phen
mea
• Pres
und
• Expl
classiry the spiritual events that have been documented throughout history through the present day

9

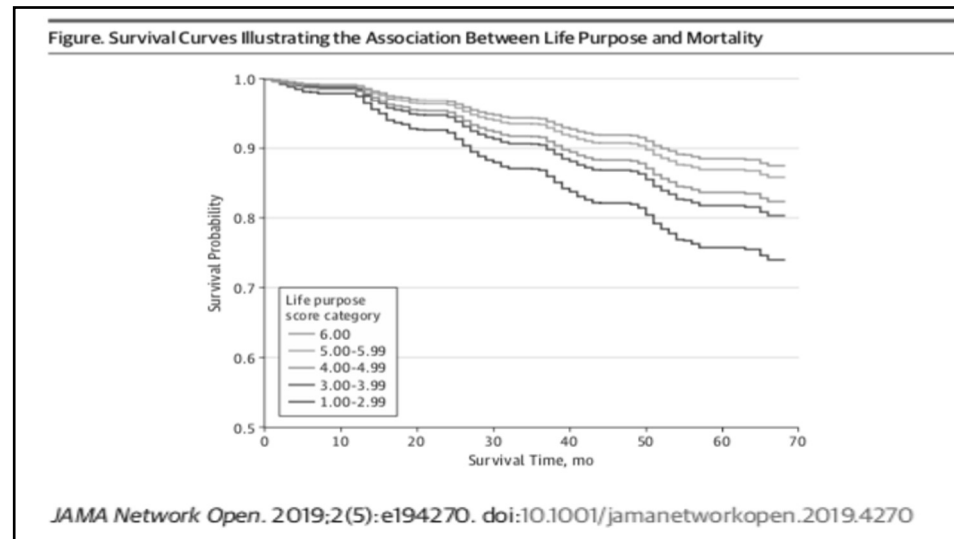
Purpose

“Those who have a ‘why’ to live can bear with almost any ‘how.’”
– Viktor Frankl, *Man's Search for Meaning*

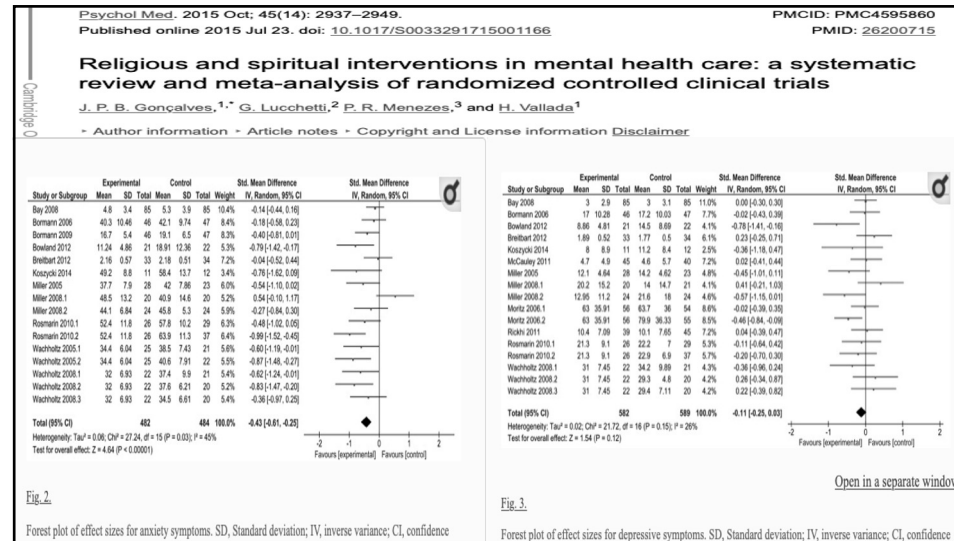
10

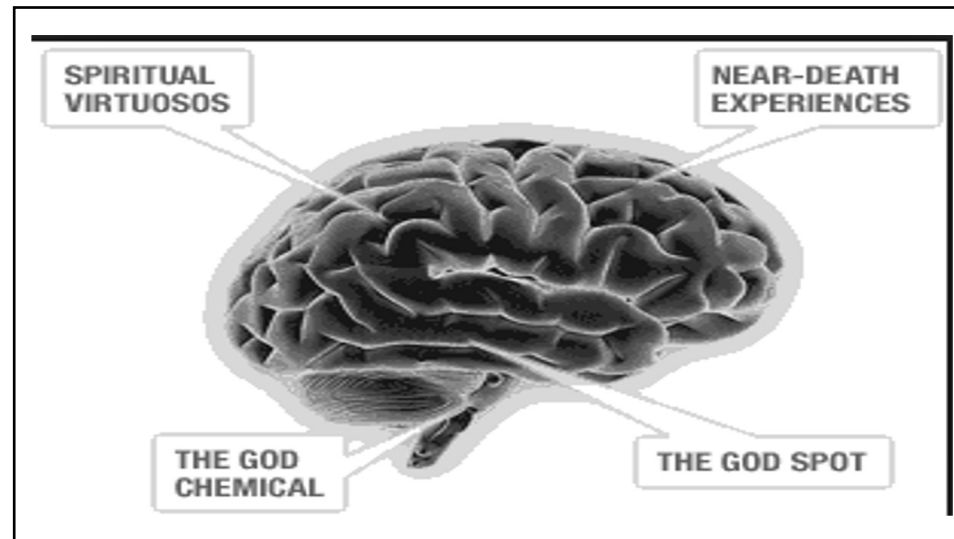
11

12

13

14

- *Mediale prefrontale cortex*
- Korte rechtstreekse verbindingen met 3 evolutionaire lagen
- Geassocieerd met de hogere menselijke waarden zoals empathie en compassie
- Ontwikkeling door mindfulness, relaxatie en reflectie

(Siegel, 2010; Chopra, 2012)

15

Compassie onderzoek

16

This Issue Views **12,196** | Citations **10** | Altmetric **467**

Special Communication

July 12, 2022

Spirituality in Serious Illness and Health

Tracy A. Balboni, MD, MPH^{1,2}; Tyler J. VanderWeele, PhD^{3,4}; Stephanie D. Doan-Soares, DrPH⁵; [et al](#)

» Author Affiliations

JAMA. 2022;328(2):184-197. doi:10.1001/jama.2022.11086

Conclusions and Relevance This systematic review, analysis, and process, based on highest-quality evidence available and expert consensus, provided suggested implications for addressing spirituality in serious illness and health outcomes as part of person-centered, value-sensitive care.

17

NIH National Library of Medicine
National Center for Biotechnology Information

PMC PubMed Central® Search PMC Full-Text Archive Search

Journal List > World Psychiatry > v.15(1);2016 Feb > PMC4780301

As a library, NLM provides access to scientific literature. Inclusion in an NLM database does not imply endorsement of, or agreement with, the contents by NLM or the National Institutes of Health.
Learn more: [PMC Disclaimer](#) | [PMC Copyright Notice](#)

World Psychiatry
OFFICIAL JOURNAL OF THE WORLD PSYCHIATRIC ASSOCIATION (WPA)

World Psychiatry, 2016 Feb; 15(1): 87-88.
Published online 2016 Feb 1. doi: 10.1002/wps.20304

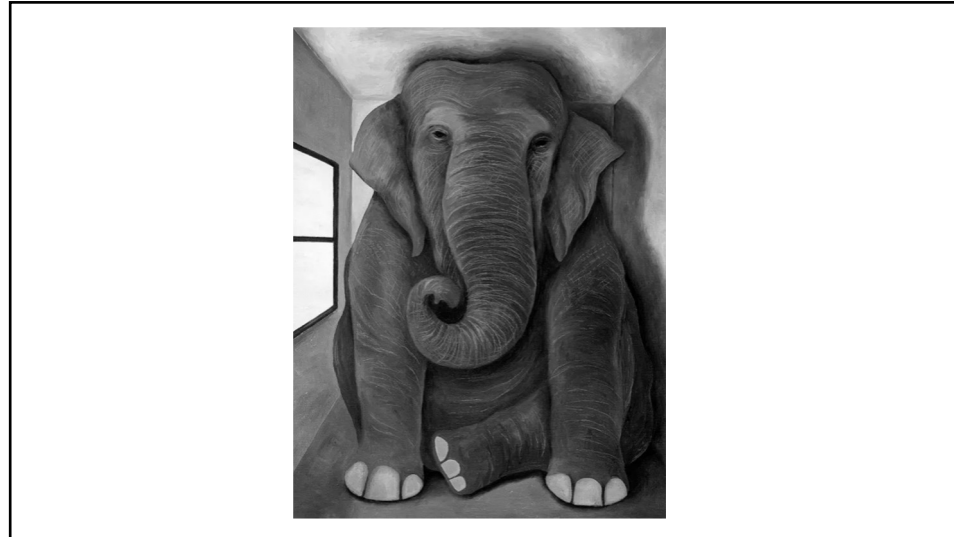
PMCID: PMC478030
PMID: 2683362

WPA Position Statement on Spirituality and Religion in Psychiatry

Alexander Moreira-Almeida,^{1,2} Avdeeh Sharma,^{1,3} Bernard Janse van Rensburg,^{1,4} Peter J. Verhagen,^{1,5} and Christopher G.H. Cook^{1,6}

ZonMw-signalement over
Zingeving in zorg
DE NIEUW CENTRAAL

18

19

Zingeving? Religie? Spiritualiteit?

- 'Irrationaliteit klopt weer eens aan de deur'
- 'Zweem van vaagheid'
- 'Magisch religieus denken'
- 'Hippe lifestyle boulevard psychiatrie..'

20

'Religiosity gap'

- Patients report negative experiences
- Advantages of a "religiosity match"
- Professionals often avoid religion and spirituality
- Recognise the relevance of a religiosity gap
- Address spirituality

Nieuw Amerongen-Meeuse, Schaap-Jonker, Schuhmann, Anbeek & Braam (2018) The "religiosity gap" in a clinical setting: experiences of mental health care consumers and professionals, *Mental Health, Religion & Culture*, 21:7, 737-752.

21

Zingeving – spiritualiteit - religie

"Een grote meerderheid van de Nederlanders (82%) gaat nooit of bijna nooit naar de kerk en slechts 14% gelooft in een persoonlijke God. Voor veel Nederlanders is het christendom tot een onbekende of exotische wereld geworden."

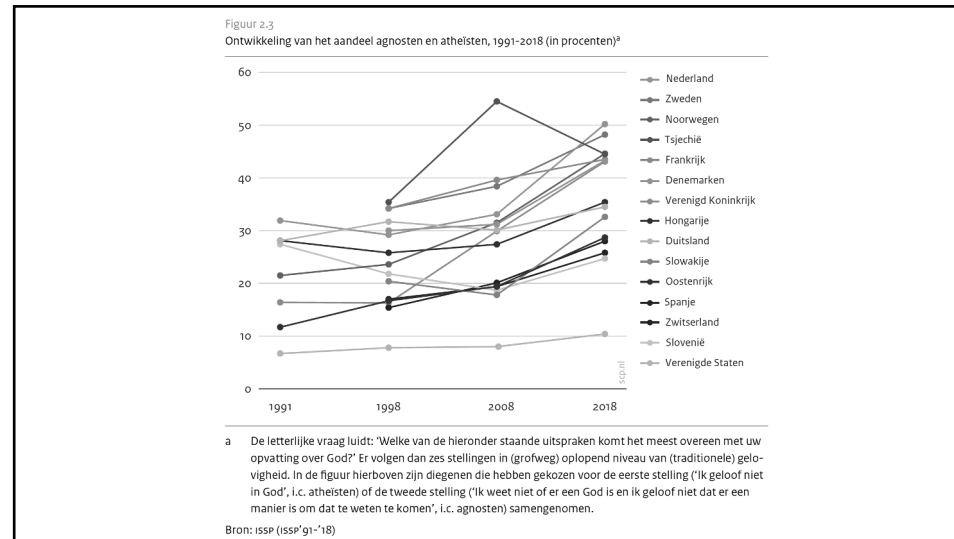

Geloof in God of een hogere macht

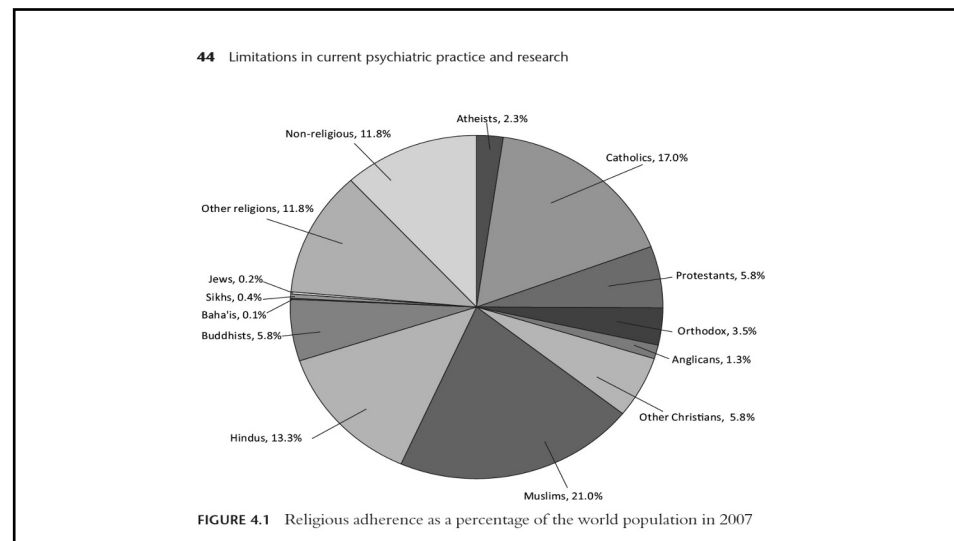
	1966	1979	1996	2006	2015
theïsten	47	33	24	24	14
ietsisten	31	40	39	36	28
agnosten	16	18	27	26	34
atheïsten	6	9	10	14	24

'theïsten' geloven in een God die zich met ieder mens persoonlijk bezighoudt;
 'ietsisten' geloven dat er iets is als een hogere macht die het leven beheerst;
 'agnosten' weten niet of er een God of hogere macht bestaat
 'atheïsten' geloven niet in een God of hogere macht.
 (NB: atheïst: betekent hier dus niet per se 'te gekoerd tegen religie')

22

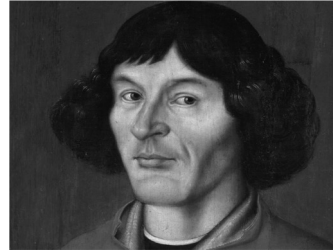

23

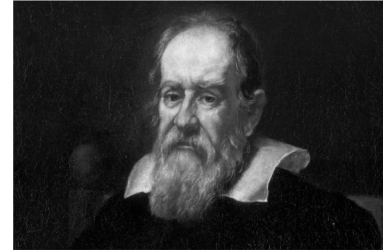

24

Wetenschap versus Religie

1543

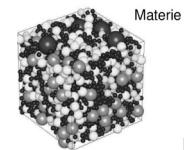
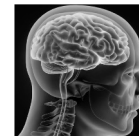

1616-1632

25

Zingeving in onze huidige samenleving

- Secularisatie
- Spiritueel maar niet religieus
- Mind or matter? Geest of materie?
- Dominantie materialistische wereldbeeld
- 'Wij zijn ons brein'
- Biologisch reductionisme:
does it *matter*? every *body*

26

Historie

- Freud: neurotische afweer / histerie
- Religieuze uitingen soms teken van psychose
- Carl Jung: mens als spiritueel wezen
- William James: eenheidservaring
- Psychiaters zijn de minst religieuze artsen, maar vragen er het vaakste naar, op zoek naar pathologie

27

Boom Leerboek Psychiatrie H4.3 Zingeving

1. Zingeving: wat het belangrijkste of meest betekenisvol is en richting geeft aan je leven
2. Begrippen als zingeving, spiritualiteit, religie en levensbeschouwing tonen overlap
3. Een grote meerderheid van de studies toont een positieve correlatie tussen de mate van religiositeit/spiritualiteit en (mentale) gezondheid, herstel en levensduur
4. Zingeving en levensbeschouwing zijn vaak nauw verweven met psychopathologie
5. Bij sommige stoornissen (persoonlijkheidsstoornissen of depressie) bestaat moeite met zingeving te ervaren, of juist 'teveel zin' (verslaving)
6. Bij andere zijn ze intens en frequent (manie) of vreemd (psychose, verhoogde betekenisgeving)
7. Bij EPA speelt zingeving een centrale rol in het persoonlijke herstel
8. Bij complexe zingevingsproblematiek en levensbeschouwelijke vragen verwijzen naar of samenwerken met een geestelijk verzorger
9. Iedere hulpverlener kan zingeving aan de orde stellen – dit is een kernaanbeveling van de **AKWA ZS: 'Zingeving in de psychische hulpverlening'**

28

GGZ
Standaarden Over kwaliteitsstandaarden

Kwaliteitsstandaarden A-Z Hulpmiddelen Voor docenten

Zingeving in de psychische hulpverlening

Download PDF Opslaan Download samenvatting

Generieke module **Hulpmiddelen** Aanvullend Voor patiënten Status

Zoeken binnen zingeving in d...

1. Introductie ☆

1. Introductie
2. Over het belang van zingeving in de psychische hulpverlening

De meeste patiënten en naasten vinden aandacht voor zingeving in de behandeling van hun psychische klachten belangrijk. Aandacht voor zingeving in diagnostiek en behandeling sluit volledig aan bij een herstelgerichte benadering.

29

Zingeving en hoe: klinisch (de 10 geboden...)

1. Heb **aandacht** voor zingeving van de patiënt, naaste en professional, en in de wisselwerking tussen hen.
2. Stel zingeving zelf in het contact met de patiënt en diens naaste(n) **aan de orde**. Betrek vervolgens zingeving in de behandeling als de patiënt daar behoefte aan heeft.
3. Creëer een **veilige, open en uitnodigende setting** die de vertrouwensrelatie met de patiënt bevordert. Luister goed en stel je niet veroordelend op.
4. **Sluit aan** bij de beleving en opvattingen van de patiënt en diens naaste. Breng de worstelingen en de behoeftes in kaart, evenals de culturele identiteit van de patiënt.
5. **Ken jezelf** en je levensbeschouwing. Besef waar je zelf staat ten opzichte van zingeving, want dat speelt mee in het denken en handelen als professional.
6. Gebruik eventueel **interventies of methodieken** om samen met de patiënt zingeving te verkennen, te bespreken of antwoorden te onderzoeken. In de module vind je goede voorbeelden.
7. Bij zingevingsvragen gaat het **niet (altijd) om pasklare** antwoorden. Gesprekken kunnen ook in het teken staan van acceptatie, troost en vergeving. Soms kun je niet direct iets doen, maar krijgt iemand wel de kans om verdriet te delen.
8. Voorkom dat je de zingeving van de patiënt stuurt: probeer de patiënt niet te **overtuigen** en propageer of veroordeel niet bepaalde levensbeschouwingen.
9. **Werk samen** met andere professionals die zorg voor zingeving vormgeven, zoals bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen, geestelijk verzorgers, existentieel psychotherapeuten en vaktherapeuten.
10. **Verwijs** de patiënt door als zingevingsvraagstukken op de voorgrond staan, of als je zelf tegen grenzen aanloopt.

30

Werkkaart **Aandacht voor zingeving in de behandeling** GGZ
Standaarden

Hoe besteed je aandacht aan zingeving tijdens de behandeling?

Aanbevelingen voor professionals

Zelf

Besef hoe je zelf staat tegenover zingeving, spiritualiteit en religie.

Ander

Blijf oordeelsvrij en sluit aan bij het perspectief van de patiënt.

Houding

Creër een setting die veilig, open, tolerant en uitnodigend is. Neem een ontspankelijke houding aan van 'niet-weten'.

Informatie

Geef de patiënt begrijpelijke informatie en wijs op bronnen (zoals boeken, films en podcasts).

Doen

Maak zingeving bespreekbaar met diverse methoden of interventies.

Laten

Wees met volledige aandacht bij de ander zonder te willen uitleggen, sturen of interveniëren.

31

NEDERLANDSE VERENIGING VOOR PSYCHIATRIE zoeken LEDENNET

HOME | NIEUWS | PATIËNTENINFORMATIE | RICHTLIJNEN | ONDERWERPEN A - Z | AGENDA | LID WORDEN | OVER NIV

← TERUG NAAR OVERZICHT

PLATFORM RELIGIE, SPIRITUALITEIT EN ZINGEVING

Het platform Religie, Spiritualiteit en Zingeving stelt zich ten doel:

- het stimuleren van onderzoek naar religie, spiritualiteit en zingeving in de psychiatrie, en het toepassen van de aldus verworven kennis in de klinische praktijk;
- het bevorderen van interdisciplinaire samenwerking;
- het organiseren van en deelnemen aan conferenties in nationaal en internationaal verband, het bevorderen van scholing in de opleiding tot psychiater;
- het bevorderen van bij- en nascholing; het bevorderen van het publieke debat aangaande religie, spiritualiteit en zingeving in de geestelijke gezondheidszorg.

32

Zingeving GGZ: wetenschappelijk onderzoek

- **Nina Vollbeh**: mindful yoga

De Jong, Hoenders, Bartels, Ostafin, RuG GMW

- **Timo van Kempen**: existentiële psychotherapie (Frankl)

Hoenders, Van Os, RuG RCM

- **Charlie Schillemans en ?**: GLI-GGZ

Castelein, Hoenders, Booij, RuG GMW

- **Merel Schoot**: spirituele competentie van behandelaren in de GGZ

Hoenders, Van Os, Rug RCM

- **Sebastiaan Vroegop**: psychedelica en (mentale) gezondheid

Schroevers, Hoenders, RuG MW

33

Conclusies

- Belangrijk onderwerp, maar nog onduidelijk, divers en persoonlijk
- WPA, ZonMw, JAMA
- Zingeving correleert overwegend positief met (geestelijke) gezondheid, welzijn en levensverwachting
- Leefstijl, positieve gezondheid, herstel, GEM, integrale psychiatrie
- Echter, een religiosity gap: Freud, NED en klinische manifestaties
- Noodzaak tot consensus in definiëring, conceptualisatie en gap overbruggen
- AKWA zorgstandaard en Leerboek Psychiatrie
- NVvP platform 'religie, spiritualiteit en zingeving'
- Onderzoek om veld nader te verkennen en de plaats die het kan/moet/zal hebben in de GGZ

34

Pablo Picasso

- The *meaning* of life is to find your gift,
- The *purpose* of life is to give it away!